

9. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / К.В. Ізмайлова. – К. : МАУП, 2000. – 152 с.

10. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

Рецензент: В. Г. Шинкаренко, докт. екон. наук, проф., ХНАДУ.

УДК 339.74

КОВАЛЬОВА Т.В., канд. екон. наук,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

УТОЧНЕННЯ СУТНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

Анотація. Предметом дослідження у статті є комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних з електронними грошима як одним із сучасних і прогресивних інструментів розрахунків. Значна кількість точок зору науковців щодо сутності електронних грошей говорить про відсутність одностайної думки з цього приводу, що негативно впливає на використання цієї форми грошей. Тому метою дослідження було обрано уточнення сутності електронних грошей. На основі аналізу, узагальнення та систематизації наукових та нормативних джерел було запропоновано уточнене визначення електронних грошей, вказано на відмінність його від інших визначень. У дослідженні приділено велику увагу ряду специфічних особливостей, зумовлених технологією проведення розрахунків у мережі Інтернет.

Ключові слова: гроші, електронні гроші, грошові кошти, розрахунки, платіжний інструмент.

КОВАЛЕВА Т.В., канд. екон. наук,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

УТОЧНЕНИЕ СУТИ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ

Аннотация. Предметом исследования в статье является комплекс теоретических и практических вопросов, связанных с электронными деньгами как одним из современных и прогрессивных инструментов расчетов. Значительное количество точек зрения ученых о сущности электронных денег говорит об отсутствии единого мнения по этому поводу, что негативно влияет на использование этой формы денег. Поэтому целью исследования было выбрано уточнение сущности электронных денег. На основе анализа, обобщения и

систематизации научных и нормативных источников было уточнено определение сущности электронных денег, указано на его отличие от других точек зрения. В исследовании обращено внимание на ряд специфических особенностей, обусловленных технологией проведения расчетов в сети Интернет.

Ключевые слова: деньги, электронные деньги, денежные средства, расчеты, платежный инструмент.

T. KOVALYOVA, Cand. Sc. (Econ.),
Kharkiv National Automobile and Highway University

CLARIFYING THE ESSENCE OF ELECTRONIC MONEY

Abstract. The subject of the study is a set of theoretical and practical issues related to electronic money, as a modern and advanced payment instrument. The existence of a great number of scientific views on the essence of electronic money indicates the lack of a unified opinion in this regard, which adversely affects the use of this form of money. Therefore, the purpose of the study is to clarify the essence of electronic money. On the basis of analysis, generalization and systematization of scientific and regulatory sources, the definition of the essence of electronic money has been specified as distinct from other views. The study focuses on a number of specific features predetermined by the technology of conducting funds transfers via the Internet.

Key words: money, electronic money, money resources, funds transfers, payment instrument.

Постановка проблеми. Гроші як одне з найдавніших явищ у житті суспільства, у господарській діяльності підприємств беруть участь у розрахунках як у готівковій, так і у безготівковій формах. Сучасний розвиток електронної торгівлі, збільшення кількості інтернет-магазинів та інтернет-аукціонів, як у світі, так і в Україні, дав поштовх до появи та розвитку електронних грошей. Поява цих грошей є об'єктивним процесом, пов'язаним з новими незадоволеними потребами і підвищеними вимогами до ефективності та надійності платежів. Саме вони забезпечують миттєвість розрахунків та стирають регіональні обмеження у проведенні розрахунків. Усвідомлення феномену електронних грошей в Європі на офіційному рівні відбулося в 1994 році [1]. У 1996 році керівники центральних банків країн Групи десяти (Group of Ten Countries – G10), до якої входять Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія, Великобританія, США, заявили про наміри здійснювати моніторинг електронних грошей у країнах світу та аналіз пов'язаних з цим регуляторних рішень уповноважених орга-

нів [2]. До 2016 року розрахунки за допомогою електронних грошей в Україні займали лише 20 % усіх грошових перерахувань. У той же час країни Азії та Європи готівкові розрахунки звели до мінімуму, натомість використовуючи розрахунки електронними грошима (80–95 % від загальної кількості розрахунків). Згідно з даними, що містяться на офіційній сторінці НБУ у Facebook, у 2016 році кількість випущених банками електронних грошей становила 40,5 млн грн, а обсяг операцій з електронними грошима – майже 3 млрд грн [3]. Незважаючи на розповсюдження цієї форми розрахунків як у світі, так і в нашій країні, значна кількість як науковців, так і практиків до кінця не розуміє сутності електронних грошей, що, у свою чергу, гальмує використання цієї форми грошей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблемних питань трактування поняття «електронні гроші» зробили такі вчені: М. Савлук, А. Беліч, Д. Коптюбенко, В. Міщенко, С. Овсейко, А. Мороз, Є.І. Платонов, В.А. Кузнєцов, В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець та ін. Представники фундаментальної економічної науки не дійшли єдиної думки щодо сутності електронних грошей і тієї ролі, яку вони відіграватимуть у майбутньому. Відсутність єдиного підходу до визначення поняття «електронні гроші» призвела до того, що у вчених виникає багато невирішених питань стосовно інших аспектів функціонування цих грошей. Зокрема О.В. Мельниченко наголошує, що: «сьогодні підприємства, банки та держава не готові (принаймні в Україні) до повноцінного та масштабного впровадження й використання цього платіжного засобу, а також контролю за його використанням та захисту користувачів. Насамперед така неготовність пояснюється недостатністю теоретичних розробок з обліку та організації функціонування систем електронних грошей та методологічного забезпечення їх обігу, а в подальшому й аналізу і аудиту» [4]. Також і досі виникають дискусії відносно економічної природи електронних грошей; бракує досліджень щодо особливостей здійснення моніторингових заходів у емітентів електронних грошей. Серед відомих економістів немає одностайної думки стосовно наслідків, які може викликати розвиток електронних грошей, зокрема впливу емісії електронних грошей на монетарну політику, та ролі центральних банків у цьому процесі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення трактування сутності електронних грошей та аналіз сучасних систем електронних розрахунків та розрахункових технологій, що діють у світі та в нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб сформулювати сутність будь-якого предмета, слід врахувати головне, основне, визначальне у предметі, таке, що зумовлене глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення. Електронні гроші відрізняються від готівкових тим, що не мають уречевленого вигляду, вони скоріше відносяться до безготівкових. Вони є фідуціарними, тобто в них відсутні власна внутрішня вартість (або вона не співмірна з їх визначеним номіналом). Ми підтримуємо точку зору авторів, які вважають, що ключовою відмінністю електронних грошей від традиційних грошей є те, що вони можуть бути неперсоніфікованим платіжним інструментом (тобто не потребують ідентифікації власника) та обертаються до певної міри поза межами банківської системи. Незважаючи на те, що емітенти електронних грошей мають тісно взаємодіяти із банками для забезпечення вільного обміну електронних грошей на традиційні й навпаки, електронні гроші не є «банківськими грішми», вони не враховуються при розрахунку монетарних агрегатів та не можуть бути використані для здійснення банківських послуг (прийому депозитів та видачі кредитів) [5].

Як уже зазначалось, точок зору стосовно сутності електронних грошей декілька. Розглянемо деякі з них. Є.І. Платонов та В.А. Кузнецов вважають, що електронні гроші являють собою платіжний інструмент, який володіє, залежно від схеми реалізації, властивостями як традиційних готівкових грошей, так і традиційних платіжних інструментів (банківських карт, чеків тощо): з готівковими грошима їх споріднює можливість проведення розрахунків обминаючи банківську систему, із традиційними платіжними інструментами – можливість проведення розрахунків у безготівковому порядку через рахунки, відкриті у кредитних організаціях [6]. Ми згодні з цим визначенням в частині того, що електронні гроші є безготівковим платіжним інструментом, але зовсім не згодні, що їх можна прирівнювати до готівкових грошей. Електронні гроші, на відміну від готівкових коштів, які мають уречевлену форму, її не мають. Слід за-

значити, що і банківська система не стоїть осторонь від розрахунків електронними грошима. В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець вказують «Електронні гроші – це різновид так званих «фідуціарних» грошей, які відповідають таким характеристикам: вони повинні виконувати функцію грошей, принаймні, функції міри та еквівалента вартості та засобу обігу/платежу, а також (як похідну від перших двох) функцію засобу накопичення; вони повинні існувати в електронній формі (непаперовій формі) і відрізнитися від традиційних банківських рахунків та цінних паперів (та інструментів управління ними)» [5, с. 8]. Це визначення підкреслює схожість електронних грошей з реальними грошима. Вони, як і реальні гроші, виконують функції: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення накопичень та засобу платежу. У цьому визначенні не вказано функцію світових грошей, яку теж, на наш погляд, виконують електронні гроші. Електронні гроші слід відносити саме до грошей, а не до електронних методів платежу, як трактує це поняття Д. Сальников: «електронні гроші або електронні методи платежу – це різні платіжні механізми, створені з метою здійснення поточних розрахунків споживачами товарів і послуг» [7, с. 98]. Це визначення є спрощеним, оскільки характеризує тільки одну із функцій, які виконують електронні гроші.

Вікіпедія під електронними грошима розуміє: «електронні гроші (також відомі як e-money, e-гроші, електронна готівка, електронні обміни, цифрові гроші, цифрова готівка чи цифрові обміни) – означення грошей чи фінансових зобов'язань, обмін та взаєморозрахунки з яких проводяться за допомогою інформаційних технологій» [8]. Це визначення не розкриває сутності електронних грошей в повному обсязі, оскільки не характеризує їх внутрішнього змісту.

Якщо звернутись до трактування електронних грошей у нормативно-законодавчих актах, то українське законодавство та Європейський союз майже однаково розкривають сутність цього поняття. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів» визначає електронні гроші як одиницю вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймається як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формах [9].

Європейський союз при розгляді цього виду грошей зазначив: «Електронні гроші – це грошова вартість, що являє собою вимогу

до емітента, яка: а) зберігається на електронному пристрої; б) емітується після отримання грошових коштів у розмірі, не меншому, аніж об'єм взятих на себе зобов'язань; в) приймається в якості засобу платежу не лише емітентом, але й іншими фірмами» [10].

Отже, одна з основних характеристик електронних грошей – це їх зберігання на спеціальному електронному пристрої. У Директиві 2000/46/ЄС і у звітності, яка надається центральними банками ЄС Європейському центральному банку, виділяють два основних види електронних грошей: на основі карток (card-based e-money) і на програмній основі (software-based electronic money). Між цими видами точиться боротьба за першість на ринку розрахунків електронними грошима.

Перший, найбільш поширений сьогодні вид електронних грошей, представлений смарт-картками (smart-cards), або картками зі збереженою вартістю (stored-value cards, SVC), в які вбудований чіп, що містить грошовий еквівалент як результат попередньої оплати. Це те саме, що й наперед оплачені картки (prepaid cards) або карткові електронні гаманці (e-purses) [11].

Розрахунки за другим видом електронних грошей передбачають використання електронних мереж (у більшості випадків мережі Інтернет). Схеми обігу електронних грошей на програмній основі можуть бути значно складнішими, ніж електронних грошей на основі карток. Використання мережі Інтернет як середовища обігу дозволяє таким електронним грошам миттєво перетинати кордони держав, легко обмінюватися на електронні гроші інших емітентів і на електронні гроші, номіновані в інших валютах [11, с. 20].

На українському ринку електронних грошей представлено різні моделі роботи систем електронних розрахунків та розрахункових технологій.

Українська система електронних грошей Ukrmoney з'явилась відносно недавно. Особливістю цієї системи є те, що вона тісно пов'язана з «Приватбанком», який надає можливість поповнення електронного рахунку та виведення коштів через свої відділення й карти. Крім того, підприємства України та пересічні громадяни мають можливість використовувати відомі у світі спеціальні платіжні інтернет-системи, що організовують обіг електронних грошей, зокрема WebMoney, Bitcoin, RBK Money, Інтернет.гроші, E-Gold і

Paypal та ін. Найчастіше використовують систему Webmoney Transfer, оскільки значну кількість інтернет-магазинів інтегровано з Webmoney.

Електронні гроші як платіжний інструмент або засіб платежу на сьогодні широко використовуються при розрахунках між контрагентами. Першою умовою для виконання цієї функції електронними грошима є технічне забезпечення торгівців, оскільки існують певні обмеження: можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності, а саме наявності карт-ридерів, електронних гаманців тощо. Другою умовою є наявність договірних відносин між учасниками розрахунків. Законодавством дозволено використовувати електронні гроші для розрахунків як фізичним, так і юридичним особам. Якщо фізичні особи мають право використовувати їх для розрахунків за товари та переказувати їх іншим фізичним особам, то підприємства мають право використовувати електронні гроші, що отримані виключно в обмін на безготівкові кошти та лише для розрахунків з торговцями за товари в електронному вигляді, придбані на виробничі (господарські) потреби, що виражені у гривнях [12]. Різним для учасників розрахунків електронними грошима є й їх погашення. Законодавство дозволяє для фізичних осіб погашення як готівкою, так і безготівково, для юридичних осіб – тільки на поточний рахунок. Поряд з цим, є певні законодавчі обмеження щодо використання поточного рахунку, задіяного при розрахунках електронними грошима. За словами науковців: «системи розрахунків електронними грошима програмного типу («Інтернет.Деньги»/технологія PayCash/, WebMoney Transfer тощо) та небанківські емітенти цих грошей працюють в умовах правової невизначеності. Вони на власний ризик упроваджують сучасні схеми розрахунків, на свій розсуд дбають про захист користувачів та управляють фінансовими й нефінансовими ризиками» [11, с. 103]. І хоча таку точку зору було сформульовано досить давно (2008 р.), за цей час законодавча база й досі до кінця не врегульована, що досить негативно впливає на використання цієї форми розрахунків. При цьому слід брати до уваги таке: «Регулювання – не безкоштовне благо, воно входить до вартості кожного фінансового продукту, а якщо це регулювання є надмірним, це означає, що бар'єри, які стоять на шляху нових учасників, стають ще вищими, що, у свою чергу, при-

зводить до послаблення конкуренції, зменшення інновацій та підвищення тарифів на послуги. Іншими словами, надмірне регулювання, хоча й не є катастрофою для окремих інститутів, стає згубним для системи в цілому» [13].

Третьою ключовою характеристикою електронних грошей є те, що вони обов'язково погашаються особою, що здійснює випуск цих грошей. Зобов'язання емітента (або грошова вимога) погасити пред'явнику електронні гроші традиційними грошима і використовується для придбання товарів чи послуг у суб'єктів господарювання. Ці грошові зобов'язання знаходяться на електронному пристрої у розпорядженні користувача, тобто вони мають електронний вигляд. До цих пристроїв відносять мікропроцесорні картки, комп'ютери користувачів, сервери систем розрахунків електронними грошима. Однак для безпроблемного функціонування системи розрахунків електронними грошима необхідний моніторинг діяльності емітента, яка до того ж повинна бути централізованою.

Аналіз літературних джерел та нормативно-правових актів дав можливість нам сформулювати таке визначення електронних грошей: «Електронні гроші – це специфічні гроші, у яких відсутня власна внутрішня вартість (або вона не співмірна з їх визначеним номіналом) і які виконують такі функції: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення накопичень, засобу платежу, світових грошей, зберігаються на спеціальному електронному пристрої та здійснюють свій обіг тільки в електронній мережі». На відміну від інших трактувань, це визначення є більш повним і всеохоплюючим, оскільки всебічно характеризує предмет дослідження.

Висновки. За результатами дослідження можна зробити такі висновки.

1. Розрахунки за участю електронних грошей є досить прогресивними, оскільки вони є досить мобільними, недорогими та швидкісними, і такими, що значно спрощують систему розрахунків.

2. Аналіз точок зору вчених щодо сутності електронних грошей показав, що вони є досить розрізненими і такими, що характеризують тільки одну з функцій електронних грошей (частіше як платіжний засіб).

3. Сформульовано своє визначення електронних грошей, сутність якого полягає у визначенні основних функцій цих грошей

(функцій міри вартості, засобу обігу, засобу утворення накопичень, засобу платежу, світових грошей), а також означено специфічні їх властивості, а саме: відсутність власної вартісної вартості, зберігання їх на спеціальному електронному пристрої та неможливість їх існування без електронної мережі. Відмінність цього визначення полягає у тому, що воно більш повно характеризує те, що є визначальним у цьому понятті, а саме його функції й ті особливості, які притаманні тільки цьому предмету. Крім того, до уже раніше оговорених авторами функцій, які виконують електронні гроші, нами було добавлено функцію світових грошей, тобто участь цих грошей у міжнародному економічному обороті.

4. Сучасний стан систем електронних розрахунків та розрахункових технологій, що задіяні при операціях з електронними грошима, показав, що розвиток цих технологій в Україні гальмується, що зумовлено також і нерозумінням сутності цих грошей.

Література

1. Padoa-Schioppa T. Report to the EMI Council on Prepaid Cards, EMI, 1994 / T. Padoa-Schioppa, R. Reynders. – Режим доступу : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/prepaidcards1994en.pdf?9fc7b56c72b0b1a42eb60ad5f97fb7d3>.
2. Crockett Andrew. Implications for central banks of the development of electronic money, 1996, BIS / Andrew Crockett. – Режим доступу : <https://www.bis.org/publ/bisp01.pdf>.
3. В Україні зростає популярність електронних грошей: Інтернет-портал FinPost. – Режим доступу : <https://finpost.com.ua/news/2548>.
4. Мельниченко О.В. Особливості проведення аналізу та аудиту електронних грошей у банках / О.В. Мельниченко. – Режим доступу : <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/47834>.
5. Кравчук В. Електронні гроші в Україні. Аналітичний звіт / В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець. – К. : Альфа-ПК, 2012. – 64 с. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf.
6. Платонов Е. И. Современная интерпретация понятия «электронные деньги»: модель денежных обязательств / Е. И. Платонов, В. А. Кузнецов // Деньги и кредит. – 2002. – № 9. – С. 30–35.
7. Сальников Д. Электронные кошельки / Д. Сальников // Банковские технологии. – 1998. – № 2. – С. 97–101.

8. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

10. Директива 2009/110/ЄС Європейського Союзу від 16 вересня 2009 р. щодо започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=179=uk.

11. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні : Науково-аналітичні матеріали. / П.М. Сенищ, В.М. Кравець, В.І. Міщенко та ін. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень. – 2008. – № 10. – С. 145.

12. Радченко М.А. Особливості відображення електронних грошей в обліку / М.А. Радченко. – Режим доступу: http://www.visnykekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/45/2/45_2_121-.pdf.

13. Некрасов Ю. Риск – подотчетное дело / Ю. Некрасов // Комерсантъ ДЕНЬГИ. – 2006. – № 49.

Рецензент: О. М. Криворучко, докт. екон. наук, проф., ХНАДУ.

УДК 658.14

ГОЛЕСКО І.О., ст. викл.,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Неоднозначність термінологічного тлумачення впливає на ефективність та результативність застосування такого важливого показника фінансового стану підприємства як фінансова стійкість. Вказано, що стан понятійного забезпечення економічної сутності фінансової стійкості підприємства є підґрунтям для належного врахування впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на фінансову стійкість та оптимізації методик її оцінки та напрямів забезпечення, а також для досягнення об'єктивного вибору аналітичних засобів оцінки та забезпечення сталого контролю фінансової стійкості підприємства. У статті розглядаються сутність поняття «фінансова стійкість» та її аналітична складова, термінологічні підходи різних авторів до визначення повноти